

Ryszard Brykowski

Projekty pieczęci Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości

Ochrona Zabytków 31/1 (120), 72-73

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PROJEKTY PIECZĘCI TOWARZYSTWA OPIEKI NAD ZABYTKAMI PRZESZŁOŚCI

W jednej z teczek zachowanych częściowo akt Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości¹ znajduje się karta o wymiarach 24,5×37,5 cm, na której nalepiono pięć rysunków przedstawiających „Szkice do projektu Pieczęci Inwentaryzacji” zbiorów Zamku Królewskiego w Warszawie². Obok nazwiska autora projektów, arch. W. Żylińskiego³, znajduje się również w dolnym lewym rogu planszy data wykonania szkiców — rok 1916 (il. 1). Zdjęcia projektów pieczęci inwentaryzacyjnych zwalniają z obowiązku ich dokładnego opisywania, natomiast warto zatrzymać się nieco nad wymową symboliczną poszczególnych szkiców, będącą odbiciem ówczesnej politycznej sytuacji narodu polskiego oraz jego nastrojów i dążeń niepodległościowych.

W 1915 r. po raz pierwszy jeden z zaborców opuścił znaczną część polskich ziem, a Warszawa — stolica kraju była po raz pierwszy od czasu Powstania Listopadowego wolna przez kilkanaście godzin i zanim w jej mury wkroczyły wojska nowego — niemieckiego okupanta władzę zdążyła już objąć polska administracja. Przez umieszczenie na czterech projektach pieczęci daty 1915 chciano niewątpliwie podkreślić ten moment, w którym Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Przeszłości — instytucja polska, zrodzona z inicjatywy społecznej w 1906 r. na terenie zaboru rosyjskiego — objęło po 85 latach niewoli opiekę nad Zamkiem Królewskim w Warszawie, nad zamkiem, który stołeczną rezydencją królewską stał się za panowania Zygmunta III. Nic więc dziwnego, że korona Zygmuntońska wraz z napisem — „Zamek Królewski” jest elementem przewodnim dwóch szkiców projektowych. Jej przedstawienie zaczerpnięto z cokołu kolumny Zygmuntońskiej. Natomiast sięgnięciem do dalszych i starszych tradycji narodowych jest także wymowna propozycja zastosowania motywu korony Kazimierza Wielkiego, której odkrycie w 1869 r. podczas otwarcia królewskiego grobu na Wawelu tak mocno poruszyło polską elitę naukową i twórczą.

Na jednym z projektów pieczęci „Inwentarza Zamku Królewskiego” znalazł się też w tych niezwykle gorących miesiącach 1915 i 1916 r. Orzeł Biały — znak od dziesiątków lat zakazany, wizerunkiem swoim nawiązujący do rysunku orła stanisławowskiego, ustalonego po pierwszym rozbiore i następnie zastosowanego w herbie Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego z lat 1815—1830⁴.

Na kolejnym projekcie pieczęci autor przejął wzór godła państwowego, opracowany w dniach Powstania Listopadowego przez Joachima Lelewela i następnie zatwier-

1. Szkic do projektów pieczęci inwentaryzacji, wyk. arch. W. Żyliński, 1916 r. (fot. W. Mądrozskiewicz)

1. Sketches of inventory seal, W. Żyliński, architect, 1916

dzony przez ówczesny sejm. Na dwudzielnej tarczy obok Orła Białego Jagiellonów występuje Pogoń litewska⁵. Idea bowiem Państwa Obojga Narodów, zniszczonego rozbiorami — która nigdy nie upadła przez okres całej niewoli, a Pogoń litewska widniała zawsze na sztandarach kolejnych polskich powstań — ożyła teraz ponownie. Oficjalnie Orzeł Biały i Pogoń we wspólnej łączności, jako herb Rzeczypospolitej Obojga Narodów, patronował po raz ostatni posiedzeniom Tymczasowej

¹ Materiały w Zbiorach Instytutu Sztuki PAN w Warszawie.

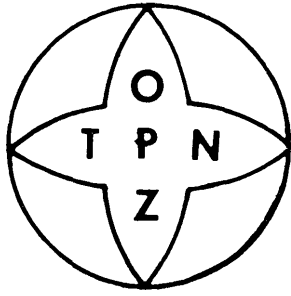
² Za zwrócenie uwagi na powyższą teczkę dziękuję opiekunowi tego zespołu archiwalnego — kol. Zygmuntowi Sonikowi.

³ Osoba i działalność arch. W. Żylińskiego nie jest bliżej znana, być może, iż można go utożsamiać z Władysławem Żylińskim,

który wystawiał swe prace w dziale malarstwa na II Wystawie Artystów Polskich we Lwowie w 1904 r. (por. *Katalog II Wystawy Artystów Polskich we Lwowie 1904*, Lwów 1904).

⁴ St. Russocki, K. S. Kunczyński, J. Wilaume, *Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej*, Warszawa 1963, s. 49.

⁵ *Ibidem*, s. 51.

2. Projekt odznaki TOnZP

2. Design of the badge of the Society for Protection of Historical Monuments

Rady Stanu (6.XII.1916—26.VIII.1917), odbywającym się na Zamku Królewskim w Warszawie. Od początku wojny po obu stronach frontu przebiegającego przez ziemię polskie kokietowano Polaków obietnicami o własnej państwowości aż po ogłoszony w dniu 5 listopada 1916 r. na Zamku Królewskim manifest dwóch cesarzy-

⁶ Za odnalezienie odcisku pieczęci—znaku autor serdecznie dziękuje kol. Monice Moraczewskiej, długoletniej kierownicze

-zaborców, zapowiadający wskrzeszenie Królestwa Polskiego o ustroju dziedzicznej monarchii. Niewątpliwie odbiciem ówczesnych nastrojów było umieszczenie stylizowanej korony ponad herbem rządu powstańczego z 1831 r.

Przedstawiając projektowane przez TOnZP pieczęcie inwentaryzacyjne dla Zamku Królewskiego, które nie zostały jednak wykonane, wypada wspomnieć o jeszcze jednej — zrealizowanej, będącej niejako znakiem rozpoznawczym Towarzystwa, najprawdopodobniej projektem odznaki TOnZP⁶ (il. 2). Tą prostą i skromną pieczęcią, uformowaną jakby ze stylizowanej cztero-lobowej koniczyny wpisanej w koło, z literami Towarzystwa na ramionach i w centrum, stemplowane były materiały archiwalne — koperty negatywowe i teczki pomiarowe, niekiedy nawet same pomiary — gromadzone w ramach niezwykle owocnej konserwatorsko-inwentaryzacyjnej działalności TOnZP.

*dr Ryszard Brykowski
Instytut Sztuki PAN
Warszawa*

Archiwum Fotograficznego i Rysunków Pomiarowych Instytutu Sztuki PAN.

DESIGNS OF THE SEAL OF THE SOCIETY FOR PROTECTION OF HISTORICAL MONUMENTS

Among the partly preserved records of the Society for Protection of Historical Monuments there are to be found five designs of an Inventory Seal of the art collection at the Royal Castle in Warsaw. The designs, dating from 1916, are the work of W. Żyliński, a rather unknown architect. The author of the report does not plunge into a detailed description of the said projects, his attention being focussed on their symbolic meaning which reflected the then political situation of the Polish nation, its mood and striving for the recovery of independence. In four designs the date 1915 had been inserted. It was meant to memorize the moment of the Society — a Polish institution set up in the Russian sector of partitioned Poland, 1906, upon the initiative of the Society — having taken over the care of the Royal Castle in Warsaw after 85 years of the country's servitude. The key-note of two designs is the

crown of King Sigismund III, bearing the inscription: „The Royal Castle” to remind it was during his reign that the Warsaw Castle became the residence of the King of Poland. In one of the projects of the seal there is an image of a white eagle — referring to that being Poland's emblem in the times of King Stanisław August Poniatowski, in another one, a bi-partite shield with the white eagle of the Jagiellonian dynasty, and the arms of Lithuania — to remind the idea of the Commonwealth of Two Nations which survived throughout the period of partitions. The only design of the Society's seal put into effect represents a stylized fourleaf clover inscribed into a circle and with the Society's initials in its arms and centre. It was that seal that was used for stamping archival records of the Society for Protection of Historical Monuments.